

Yayın Geliş Tarihi : 29.03.2014
Yayına Kabul Tarihi :04.06.2014
Online Yayın Tarihi: 30.12.2014

Dokuz Eylül Üniversitesi
Denizcilik Fakültesi Dergisi
Cilt: 6 Sayı: 2 Yıl: 2014 Sayfa:115-129
ISSN: 1308-9161

TURİZM YAZININDA “DENİZ TURİZMİ”NİN OLGUSAL GELİŞİMİ

Gökçe Yasemin KOZAN¹
Sami Sonat ÖZDEMİR²
Ebru GÜNLÜ³

ÖZET

Turizm disiplini birçok disiplin ile ilişkili olduğundan multidisipliner bir alan olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda özellikle denizcilik konusunda meydana gelen gelişmeler ile birlikte son dönemde popülerliği artan deniz turizmi de yine bu ilişkinin bir kanıtı olarak görülmektedir. Oysaki yazında bugüne değin yapılan çalışmalara bakıldığında turizm ile deniz bileşenleri konu eden çalışmalar kısıtlı kalmış, deniz turizminin içerdiği alt alanlara ilişkin çalışmalara ise turizm yazınında değinilmediği görülmüştür. Bu bağlamda, “deniz turizmi”nin turizm yazınında geçmişten günümüze nasıl bir gelişme gösterdiği, ulusal başta olmak üzere uluslararası yazında da irdelenmekte, yazında açık olarak nitelendirilebilecek alanlara işaret ederek bu alanda multidisipliner çalışma yapmayı hedefleyen akademisyenlere veri sağlamak amaçlanmaktadır. Bu yönü ile Türkiye gibi deniz turizminin çok yaygın olduğu bir ülkede uygulamacıların yanı sıra teorisyenlerin de konuya katkıda bulunmalarının teşvik edilmesi, araştırmanın önemini işaret etmektedir. Keşifsel nitelikte olan bu çalışmada, oluşturulan anahtar kelimeler üzerinden 1980 itibari ile kapsamlı yazın taraması yapılarak 256 adet yayına ulaşılmış, söz konusu yayınlar birincil ve ikincil gruplar olarak ikiye ayrılarak gruplandırılmıştır. Bu araştırma, özellikle deniz turizmi olgusuna vurgusu ve kapsamlı yazın taraması ile alanında özgün bir araştırma özelliğindedir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, turizm yazını, deniz, deniz turizmi.

¹ Arş.Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu, gokce.kozan@hotmail.com

² Arş.Gör., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ssonatozdemir@balikesir.edu.tr

³ Doç.Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ebru.gunlu@deu.edu.tr

DEVELOPMENTS OF MARINE TOURISM IN TOURISM-RELATED LITERATURE

ABSTRACT

Tourism is considered to be a multidisciplinary area since it is highly interrelated with the other disciplines. Besides, marine tourism which is one of the most recent popular touristic products that started to develop with the improvements in marine concept is an evidence for an integration of marine and tourism phenomena. However, researches applied to that integration has so far been to a limited number, and the subtitles of marine tourism have highly been neglected in the tourism literature. Thus, this study aims not only to figure out the acceleration of “marine tourism” topic within the national and international literature but also to provide data for the academicians who aim to make further researches. In this context, since Turkey has a fabulous source of marine environments, the importance of this study is appreciable in stimulating not only practitioners but also the relevant academicians. In this exploratory research, upon the defined key words, 256 researches were found among those published since 1980 and they were grouped under two dimensions as; primary and secondary. This research is supposed to be original with the emphasis put on “marine tourism” fact and a detailed literature review.

Keywords: *Tourism, tourism literature, marine, marine tourism*

1. GİRİŞ

Deniz turizmi bir kişinin ikamet ettiği yerden uzak bir yere seyahat etmesini kapsayan, ayrıca odağı ya da ev sahibi deniz çevresi (Burada deniz çevresi, tuzlu ve gelgitten etkilenen sular olarak tanımlanmaktadır.) olan eğlence ve dinlenme faaliyetleri içerir. Dolayısıyla çok sayıda aktivite deniz turizmi kapsamında sayılmaktadır. Bunlar; tüplü ve şnorkelli dalış, rüzgâr sörfü, balıkçılık, deniz canlılarını ve kuşlarını gözleme, kruvaziyer turizmi ve feribot endüstrisi, yelkencilik, yat turizmi, kutup turizmi, deniz müzeleri, tüm kumsal aktiviteleri ve daha fazlasıdır (Orams, 2002).

Deniz turizminin gelişmesine önyak olan ilk izler, 1753’te İngiliz Hekim Richard Russell’ın kitabında deniz banyosunun sağlık için gerekli olduğunu öne sürmesi ile başlamıştır. Avrupa’da gitgide yayılan bu inanışla, insanlar zevk için olmasa bile sağlık için denize girmeye başlamışlardır. Aynı zamanda güneş banyosunun ve açık havada gezinmenin de tavsiye edilmesi, deniz kenarı yapılan gezilere zemin hazırlamıştır (NTV, 2014). Giderek yayılan bu geziler yıllar geçtikçe sadece sağlık amaçlı olmaktan çıkmış ve keyfi yapılan seyahatler haline almıştır.

Deniz, turizm için hep en çekici unsurlardan birisi olmuştur. Yıllardan beri turizm denilince akla gelen ilk şeyin deniz-güneş-kum üçlüsünün olması, deniz turizminin önemini vurgulamaktadır. Günümüzde alternatif turizm çeşitlerinin

önemi giderek artsa da, denizin turizm için hala çok büyük bir çekim gücüne sahip olduğu bilinmektedir. Pek çok ülkede, o ülkeye seyahat eden turistlerin önemli bir bölümü deniz turizmi amacıyla seyahatlerini gerçekleştirmektedir (Kozak ve Kozak, 2000: 27). Aynı zamanda iyi örgütlendiği takdirde ülkelerin turizm gelirlerinin önemli bir kısmı Deniz Turizminden elde edilmektedir (Arıkan vd, 2000: 3).

Türkiye’de de durum böyledir ve turizm gelirlerinin yaklaşık %20’lik bir kısmını deniz turizmi gelirleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda talebin en fazla olduğu turizm türü de deniz turizmidir. Turistlerin yaklaşık %90’ı bu amaçla ülkemizi ziyaret etmektedir. Türkiye sahip olduğu uzun kıyıları, temiz denizi ve kumsalları, doğal ve tarihi çekicilikleri ve uygun iklim koşulları sayesinde deniz turizmi konusunda elverişli bir konumdadır ve bu alanda oldukça gelişme göstermiştir (Kozak ve Kozak, 2000: 27).

Turizm yazınında sayısız kavram üzerine sayısız araştırma olduğu açıktır. Söz konusu araştırmalarda birbirinden farklı değişkenler arası ilişkileri inceleyen ampirik yoğunlaşmanın yanı sıra kuramsal çerçevenin oluşturulduğu yaklaşımlar da dikkati çekmektedir. Ancak turizm yazınında hangi konunun ne tür araştırmalarda ele alındığı, ne kadar sıklıkla gündeme geldiği ve ne tür alt başlıklara ayrıldığı irdelenmektense genelde ampirik araştırmalara eğilim bir akım haline gelmiştir. Oysaki bir disiplinin gelişimi, hangi kavramların ön plana çıktığı ilgili alanı anlayabilmek açısından önem arz etmektedir ve bu tür bir inceleme konunun genel görünümüne de ışık tutarak eğilimleri ortaya çıkarmak açısından gereklidir. Bu araştırmada da turizm yazınında deniz turizminin yeri irdelenmekte ve gerek ulusal gerekse uluslararası yazında alana özgü ele alınan kavramlar, konu başlıkları, kullanılan araştırma yöntemleri hakkında bilgi edinilmesi amaçlanmaktadır.

Keşifsel nitelikte olan bu araştırmada Dünya’da ve Türkiye’de Deniz Turizmini konu alan ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların özellikleri ortaya koyulmaktadır. Nitel yöntemin uygulanmasını gerektiren keşfedici araştırmalarda, veri toplama teknikleri olarak yazın taraması ve örnek olay teknikleri kullanılmakta, bu araştırmada ise yazın taraması gerçekleştirilmektedir. ‘Deniz Turizmi’ yazını bu çerçevede ele alan her hangi bir çalışmaya rastlanılmadığından (Kozak, 2000: 22), bu çalışma özgün olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda bu çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

- Deniz turizmi yazınında yıllara göre yapılan çalışmalar nelerdir?
- Yapılan çalışmalarda konu ve araştırma yöntemi eğilimleri nelerdir?
- Ulusal ve uluslararası yayınlarda ne gibi benzerlikler veya farklılıklar bulunmaktadır?

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında üniversitelerin kütüphanelerinin web sayfalarında, ulusal ve uluslararası veritabanlarında literatür taraması yapılmıştır. Taramada deniz turizmi kapsamında ele alınan konulara ait bazı anahtar kelimeler sınıflanmış ve söz konusu anahtar kelimeler aranmıştır. Bu anahtar kelimeler hem Türkçe hem de İngilizce karşılıkları dikkate alınarak, eşzamanlı şekilde Türkçe ve İngilizce olarak sorgulanmıştır. Söz konusu anahtar kelimeler; a) Türkçe: Deniz Turizmi, Kıyı Turizmi, Kruvaziyer Turizmi, Dalış-Sualtı Turizmi, Yat Turizmi, Ada Turizmi, Su Sporları Turizmi, Su Ürünleri Turizmi, b) İngilizce: Sea – Marine – Nautical Tourism, Seaside – Coastal – Shoreline Tourism, Cruise Tourism, Diving – Underwater Tourism, Yacht – Sailing Tourism, Water - Aquatic – Surf – Angling Tourism, Island Tourism ve Aquaculture – Fishery Tourism’dır.

Ancak aşağıda yer alacak olan bulgular, araştırmacıların erişebildikleri kaynak ile sınırlı olmakta, bu kapsamda çeşitli nedenler- ulaşılabilirlik, olanaklar, zaman vb- ile ulaşılamamış kaynaklar olabileceği de özellikle belirtilmelidir. Yazın taramasının veritabanları aracılığıyla yapılması ve pek çok veritabanının da 1990 yılları öncesine ait çalışmaları içeriklerinde barındırmamaları göz önüne alındığında, araştırmanın 1980’den bu yana yapılan çalışmaları kapsadığı düşünülebilir. Bu da araştırmanın kısıtı olarak değerlendirilmelidir. Yapılan yazın taraması sonucu 256 adet çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bulunan bu akademik çalışmalara yapısal özellikleri (konu, yöntem, yapım yılı vb.) bakımından yaklaşılmıştır (Çakıcı vd, 2013: 1432). Çalışmada Kozak (2000)’ın “Türkiye’de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmasında kullandığı inceleme yöntemi referans alınmıştır.

Kozak (2000), tarafından gerçekleştirilen çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da ‘Deniz Turizmi’ yazının gelişimine katkı sağlayan iç faktörler incelemeye alınmıştır. Bu kapsamda, Deniz Turizmi yazınının gelişmesinde etkili olan ve “içsel faktörler” şeklinde adlandırılan unsurlar, bu çalışma kapsamında “birincil faktörler” ve “ikincil faktörler” olmak üzere iki ana grupta toplanmıştır. Birincil faktörler olarak; tezler, makaleler, bildiriler, kitaplar, istatistikler ve araştırmalar; ikincil faktörler olarak da, dergiler, akademik eğitim programları, kongre, sempozyum vb. toplantılar incelemeye alınmıştır (Kozak, 2000: 22).

2.1. Araştırma Bulguları

Yapılan taramada ‘Deniz Turizmi’ alanında yapılan akademik çalışmaların yeni bir çalışma alanı olduğu tespit edilmiştir. İnceleme kapsamında ulaşılan en eski çalışmanın Türkiye’de 1988, yurtdışına ise 1991 olduğu, yani alan araştırmalarının geçmişinin 25 yıla dayandığı görülmektedir. Son yıllarda ise yapılan çalışmaların arttığı gözlenmiştir. Yıllara göre çalışma sayıları aşağıda

Tablo 1’de gösterilmektedir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi, araştırmanın sınırlılıkları içerisinde ulaşılabilen çalışmalar dikkate alınmıştır ve ulaşılamayan başka çalışmalar da olabileceği unutulmamalıdır.

Tablo 1. Yıllara Göre Deniz Turizmi Alanında Yapılan Araştırma Sayısı

1988	1	1998	12	2006	7
1991	1	1999	11	2007	8
1992	1	2000	1	2008	20
1993	2	2001	5	2009	17
1994	3	2002	9	2010	32
1995	3	2003	7	2011	27
1996	6	2004	5	2012	31
1997	3	2005	19	2013	25

2.2. Birincil Faktörler

Literatürde yer alan tezler, makaleler, bildiriler, kitaplar, istatistikler ve araştırmalar birincil faktörler kapsamında incelemeye tabi tutulmuştur (Kozak, 2000: 22). Çalışmaların oranları Tablo 2.’de verilmiştir.

Tablo 2. Birincil Kaynakların Oranları

Birincil Kaynaklar	Tüm çalışmalar içinde oranı
Tezler	%14.4
Makaleler	%60.9
Bildiriler	%17.5
Kitaplar	%6.2

2.2.1. Tezler

Alandaki ulaşılabilen akademik çalışmalar içerisinde tezlere bakıldığında, sayının yurtdışında 8, Türkiye’de ise 29 olduğu görülmüştür. Ulaşılan tüm araştırmalar içinde tezlerin payı %14.4dir.

Türkiye’de hazırlanan tezlerin 19’u ‘yat turizmi’ konusunda iken, yurtdışında bu konuda ulaşılan tez bulunmamaktadır. Bulunan bu tezlerin içeriği genellikle bölgesel yat turizminin gelişmesindeki sorunlar ve geliştirilmesine yönelik önerilerdir. Ayrıca yat turizminin bulunduğu bölgeye “ekonomik olarak katkısını” (Kocabıçak, 1996; Kömürcü, 2003) ve “sürdürülebilir turizm kapsamında ekolojik yat turizmi” (Keleş, 2003) yaklaşımını inceleyen tezler de bulunmuştur. Ayrıca ulaşılan akademik çalışmalar içinde, Türkiye’de yapılmış ilk çalışmanın da 1988 yılında “yat turizmi” konusunda bir yüksek lisans tezi olduğu

görülmektedir (“Yat turizminin turizm içindeki yeri: Türkiye’de yat turizmi” Hüseyin Kaya).

Yat turizmi dışındaki konulara bakıldığında;

- Deniz turizmi konusunda Türkiye’den 1, yurtdışından 1;
- Kıyı turizmi konusunda Türkiye’den 4, yurtdışından 2;
- Kruvaziyer turizmi konusunda Türkiye’den 3, yurtdışından 2;
- Dalış turizmi konusunda Türkiye’den 1, yurtdışından 2;
- Su sporları turizmi konusunda Türkiye’den 0, yurtdışından 2;
- Ada turizmi konusunda Türkiye’den 1, yurtdışından 0 çalışmaya ulaşılmıştır.
- Su ürünleri turizmi konusunda ise hiçbir teze ulaşılamamıştır.

Tezlerin içeriklerine bakıldığında, genellikle, belli bir bölgenin, konu alınan turizm bakımından gelişiminin incelendiği görülmektedir. Bölgesel kalkınma, gelişme olanakları ve sorunların incelendiği bu çalışmalarda varılan sonuçlar ışığında birtakım önerilerle o turizm çeşidinin canlandırılması amaçlanmaktadır. Bunun dışında seçilen konuya sürdürülebilir turizm açısından yaklaşımlar yapılan araştırmalar ve konu hakkındaki tüketici algı ve tercihlerine yönelik yapılan araştırmalar da çalışılma sıklığı bakımından üst sıradadır.

Ulaşılan tezlerin 7 tanesi doktora (%18,9), 30 tanesi ise yüksek lisans tezidir (% 81.1). Yöntemine ulaşılamayan tezler bulunduğundan tam yüzde vermek doğru olmasa da, çalışmaların genellikle içerik analizi ve durum tespiti olduğu gözlenmiştir. Ayrıca anket ve mülakat tekniklerinin kullanıldığı da görülmüştür.

2.2.2.Makaleler

Alandaki ulaşılabilen akademik çalışmalar içerisinde makalelere bakıldığında, en yüksek sayının bu kapsamda ortaya çıktığı görülmektedir. Ulaşılan makale sayısı yurtdışında 129, Türkiye’de ise 27’dir. Tüm araştırmalar içerisinde makalelerin payı %60,9 dur.

Makalelerin içerikleri incelendiğinde, ilk yıllarda daha genel konular üzerine eğilen kavramsal çalışmalara sık rastlanırken, özellikle 2010’lu yıllara gelindikçe değinilen konular daha ayrıntılı irdelenmiş özel konular ve uygulanabilir mikro araştırmalar olarak dikkati çekmektedir. 90’lı yıllar ve 2000’li yılların başında çoğunlukla, konu alınan turizm çeşidi ile ilgili (deniz, kıyı, kruvaziyer vb.) “gelişimi ve katkıları” (örneğin, Tyrrell vd, 2005), “karşılaşılan sorunlar ve öneriler” (örneğin, Kara, 1994), “bölgeye potansiyel etkileri” (örneğin, Dwyer ve Forsyth, 1996, Gormsen, 1997) gibi genel kavramsal çalışmalar yapıldığı görülmüştür. Son yıllarda ise “sürdürülebilirlik” (örneğin, Ghosh, 2011; Jugovic vd, 2011), “ekoturizm” (örneğin, Halim, 2011), “tüketici algısı ve tercihleri” (örneğin, Onofria ve Nunes, 2013; Lacher vd, 2013), “yerel halkın tutumları”

(örneğin, Perucic ve Puh, 2012; Brida, 2012) gibi konulara eğilim artmıştır. Aynı şekilde çalışma sayısı ve konusu arttıkça, araştırmaların yöntemleri de çeşitlenmiştir. Gözlenen yöntemler arasında; anket, mülakat, gözlem, deney, odak grup çalışması, amprik tahminleme, içerik analizi, lineer regresyon, swot analizi gibi yöntemler bulunmaktadır.

Erişilen makaleler arasında, yurtdışında yazılan makale sayısı en çok "krvaziyer turizmi" konusunu ele alırken, Türkiye'deki çalışmalarda ilk sırayı "kıyı turizmi" konusu almaktadır. Ayrıca "yat turizmi" konusunu ele alan yurtdışında yapılmış akademik makaleye erişilemezken, Türkiye'de de "su sporları turizmi" konusunda çalışmaya erişilebilen kaynaklar arasında rastlanmamıştır.

2.2.3. Bildiriler

Alanda ulaşılabilen akademik çalışmalar içerisinde bildirilere bakıldığında, ulaşılan bildiri sayısı yurtdışında 14, Türkiye'de ise 31dir. Tüm araştırmalar içerisinde bildirilerin payı % 17,5dir. Bildirilerin yayınlandığı konulara bakıldığında, "su sporları turizmi" ve "su ürünleri turizmi" konularında hiç bildiriye rastlanmamış, "dalış turizmi" konusunda ise yalnızca Türkiye'de bir çalışma bulunmuştur. Ayrıca sahip olunan ada sayısı bakımından avantajlı konumda olan bir ülke olmamıza rağmen, Türkiye'de 'ada turizmi' ile ilgili bir bildiriye de ulaşılamamıştır. Bununla birlikte, Türkiye'de yapılan deniz turizmi alan çalışmalarının son yıllarda artmaya başlamasına rağmen, bildiri sayısının da çok düşük olmadığı görülmüştür.

Bildirilerin içeriğine bakıldığında yine daha çok durum tespiti yapılan kavramsal çalışmalar öne çıkarken, "pazarlama" (örneğin, Boyacı ve Çözel, 1998), "sürdürülebilirlik" (örneğin, Yılmaz ve Yılmaz 2005; Özgen, 2005), "çevresel etki" (örneğin, Moreno ve Amelung, 2009) konuları da dikkati çekmiştir.

2.2.4. Kitaplar

Bu çalışmada toplam 16 adet deniz turizmi konularını ele alan kitaba ulaşılmış; bunlardan 2 tanesi Türkiye'ye, 14 tanesi ise diğer ülkelere aittir. Tüm araştırmalar içerisinde kitapların payı %6.2dir.

Türkiye'den ulaşılabilen 2 kitap da, İstanbul Ticaret Odası basımıdır. İlki 1999 yılında yayınlanmış olan, "Sorularla turizm işletmeciliği ve yat turizmi el kitabı" adında Çağrı Oluç tarafından hazırlanmış bir çalışmadır. Görüldüğü gibi, Türkiye'deki 90'lı yıllarda görülen yoğun "yat turizmi" konulu çalışmalara kitap olarak da bir ekleme yapılmıştır. Diğer kitap ise, Ahmet İncekara tarafından hazırlanan "Dünyada ve Türkiye'de krvaziyer turizmi" adlı çalışmadır ve 2002 yılında yayınlanmıştır. Bu çalışmada da erken yıllara ait diğer farklı türdeki çalışmalarda görüldüğü gibi "krvaziyer turizminin geliştirilmesi, krvaziyer

turizminin dünyada ve Türkiye'deki yeri ve önemi” gibi genel konular üzerinde durulmuştur.

Son yıllarda deniz turizmi konusunda hazırlanmış sayısı giderek artan farklı türde çalışmalara rağmen hiçbir kitaba rastlanmamış olması alandaki eksikliği göstermektedir.

Yurtdışında hazırlanmış olan kitaplara bakıldığında ise 14 kitaptan 7'sinin Büyük Britanya'dan çıkmış olduğu görülmektedir. Ulaşılan kitapların %50'sinin tek bir yerden çıkmış olması kayda değer bir orandır, bu durum Birleşik Krallığı'nın deniz turizmi alanındaki çalışmalara olan ilgisini ortaya çıkarmıştır. Bunun dışında Yeni Zelanda, ABD, Hırvatistan, Kanada ve Almanya yayınlanan kitapların ait olduğu ülkeler arasındadır.

Bu kitapların konularına bakıldığında, çalışmaların çoğunun “deniz turizmi” ve “kıyı turizmi” konularında gelişim, etki ve yönetime ilişkin kapsamlı bilgi sağlayan, diğer turizm çeşitlerinden farkını ortaya koyan bilgiler içerdiği görülmüştür. Yine burada da “sürdürülebilirlik ve ekoturizm” ve “iklim değişikliğinin etkileri” gibi konular kitaplarda ele alınmış özel konular kapsamındadır. Ayrıca yine genel betimleyici bilgi ve gelişmeleri aktaran “kruvaziyer turizmi”ni konu almış iki kitap da ulaşılan çalışmalar içerisinde yer almaktadır (Dowling, 2006; Papathanassis vd, 2012). Ayrıca “ada turizmi” konulu bir kitaba da ulaşılmıştır (Butler ve Carlsen, 2011).

Bunların dışında, değinilmesi gereken ilgi çekici mikro konuları ele almış üç kitaba erişim sağlanmıştır. “Marine Wildlife and Tourism Management: insights from the natural and social sciences” adlı kitapta, “deniz vahşi yaşam turizmi” konu alınmış ve bu turizme olan talebin, katılımcıların özelliklerinin, deniz vahşi yaşam turizminin bireysel ve toplumsal açıdan sosyal ve ekonomik etkilerinin, deniz vahşi yaşam turizminin yönetiminin ve etik konuların incelendiği bir çalışma aktarılmıştır (Higham ve Lück, 2008).

“Water – Based Tourism, Sport, Leisure, and Recreation Experiences” adlı kitapta, spor ve boş zaman aktivitesi amaçlı yapılan “su sporları turizmi” konusu ele alınmış, tüm su sporları bölümler halinde incelenmiş, sürdürülebilirlik açısından yaklaşımlar yapılmış ve söz konusu turizm çeşidinin geleceğine de değinilmiştir (Jennings, 2007).

“Extreme Tourism: Lessons from the World's Cold Water Islands” adlı kitapta ise “ada turizmi” konusu, kuzey ve güney kutuplara yakın seçilen 14 tane adanın örnek incelemesi ile anlatılmış, ayrıca sonuçta soğuk ve ılık iklim adalarının turizm destinasyonları olarak karşılaştırılması yapılmıştır (Baldacchino, 2011).

2.2.5. İstatistikler ve Araştırmalar

Deniz turizmi konusunda ulusal istatistik ve araştırmalara genel bir bakış yapıldığında bu alanda çok fazla gelişme olmadığı görülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “Yat istatistikleri” yapılmaktadır. Burada her liman için ayrı ve ülke bazında toplu olarak, gelen yat sayısı, ziyaretçi sayısı, ziyaretçilerin uyuğu vb. gibi istatistikler tutulmaktadır.

Bunun dışında Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü ve İzmir Ticaret Odası, Bodrum Ticaret Odası gibi kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan “Kruvaziyer istatistikleri ve araştırmaları” mevcut bulunmaktadır. Bu çalışmalar sayesinde kruvaziyer turlarında sefer sayısı, ziyaretçi sayısı, ziyaretçilerin uyuğu, harcamaları gibi konuların istatistiklerine ve durum tespiti yapılan araştırmalara ulaşılabilmektedir.

Uluslararası kapsam istatistik ve araştırmalara bakıldığında, çeşitli ülkelerde çalışmalara rastlanmıştır. Bu ülkelerde genellikle ulusal veya uluslararası çalışmalar yapan, çoğunlukla kar amacı gütmeyen, birlik, kuruluş, dernek gibi kurumların istatistik ve araştırma raporlarına ulaşılmıştır. Bulunan bu çalışmalar içerisinde dikkat çeken bazı araştırmalar olmuştur. Avrupa Komisyonu’nun, Avrupa Birliği bölgeleri dâhilinde deniz - kıyı ulaştırması ve turizmi ile ilgili araştırma ve istatistikleri dikkate değerdir (Eurostat, 2014). “The Florida - Caribbean Cruise Association” adlı örgütün 2011 yılında gerçekleştirdiği “Cruise Industry Overview” adlı çalışma da kruvaziyer endüstrisini ayrıntılı inceleyen bir rapor sunmuştur (The Florida - Caribbean Cruise Association, 2011). “Center on Ecotourism and Sustainable Development” adlı örgütün, “Global Trends in Coastal Tourism” isimli çalışması da 2007 yılında yapılmış ve kıyı turizmi alanında kapsamlı bilgiler sunmuştur. Uluslararası çalışmalar arasında, verilen örnekler gibi örgütler tarafından yapılmış çeşitli araştırmalara ulaşmak mümkündür.

2.3. İkincil Faktörler

İkincil faktörler olarak, kongre, sempozyum vb. toplantılar, akademik süreli yayınlar, akademik eğitim programları incelemeye alınmıştır (Kozak, 2000: 31).

2.3.1. Kongre, Sempozyum vb. Toplantılar

Deniz turizmi alanında yapılan en önemli uluslararası kongre “International Congress on Coastal and Marine Tourism” dir. Ayrıca ilki 1990’da yapılan kongrenin ilk 4’ü dört ve altı yıllık aralıklarla yapılmışken, son 3 kongre ise iki veya üç yıllık aralıklarla gerçekleşmiştir. Son yıllarda artan çalışmalara oranla kongre tarihlerinin de sıklaşmış olduğu görülmektedir. Ayrıca deniz turizmine

yönelik çalışmaların sunulması konusunda önemli bir yeri olan bu kongrenin biri de 2005’te Türkiye’de Dokuz Eylül Üniversitesi ev sahipliğinde yapılmıştır.

Ayrıca ulaşılan bildirilerin sunulduğu uluslararası kongreler arasında “World Congress on Coastal and Marine Tourism” ve “International Symposium on Coastal and Marine Tourism” kongreleri de bulunmaktadır.

Deniz turizmi konusunda ulusal toplantılara bakıldığında ise 1998 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından yapılan “I. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu” bulunmaktadır. Türkiye’de deniz turizmi alanında yapılan çalışmaların teşvik edilmesi, değerlendirilmesi ve sunulması açısından oldukça önemli olan bu sempozyum, ilk yapıldığı tarih itibarıyla dünyanın çok gerisinde olmadığını da bir göstergesidir. Ancak 2014 yılında ikincisi düzenlenen bu sempozyuma da 15 yıllık bir ara verilmiştir.

Bunun dışında, 7-9 Haziran 2012 tarihinde Ayvalık- Balıkesir’de düzenlenen Sualtı Değerleri ve Turizm Sempozyumu bulunmaktadır.

2.3.2. Akademik Süreli Yayınlar

Ulaşılan 156 makalenin yayınlandığı dergilere bakıldığında, “Journal of Sustainable Tourism” ve “Ocean&Coastal Management” dergilerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Ayrıca “Annals of Tourism Research”, “Tourism and Hospitality Management” ve “Tourism Geographies” dergilerinin de sıkça görüldüğü gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, dünyada turizm ve ilgili alanlarında yayımlanan akademik dergiler arasında giderek daha fazla ön plana çıkmakta olan (Kozak, 2000) uluslararası yayım yapan Türkiye dergisi “International Journal of Tourism Research” de araştırmalarda ulaşılan akademik dergilerdendir. Öte yandan 2004 yılından bu yana yayımlanan ‘Tourism in Marine Environments’ adlı hakemli dergi bu alanda dikkati çekmektedir.

Ulaşılan makalelerin bir kısmı da turizm ve denizcilik alanları dışındaki dergilerde yayımlanmıştır. Bunlar ise konu itibarıyla; işletme, yönetim, ekonomi, ekoloji, coğrafya ve çevre gibi bilimleri esas alan dergiler olmuştur. Ayrıca ulusal makalelerin üniversitelerin sosyal bilimler dergileri tarafından yayımlandığı da gözlemlenmiştir.

2.3.3. Akademik Eğitim Programları

Türkiye’de deniz turizmi konusunda sadece Dokuz Eylül Üniversitesinde lisansüstü programları bulunmaktadır. Bunlar; “Deniz Turizmi Yüksek Lisans” ve “Deniz Turizmi ve Yat Kaptanlığı Yüksek Lisans” programlarıdır. Türkiye’nin konumu ve potansiyeli düşünüldüğünde program sayısının artırılması gerektiği düşünülebilir.

Bunların dışında, direkt “deniz turizmi” konulu olmayan, denizcilik, marınacılık ve yatçılık ile ilgili çeşitli bölümler mevcuttur. Dört yıllık lisans eğitiminin verildiği “denizcilik” ile ilgili bölümler bulunmaktadır. Genellikle Denizcilik Fakültesi veya Denizcilik Yüksekokullarına bağlı bulunan, “Deniz İşletmeleri Yönetimi”, “Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği” ve “Gemi Makineleri İşletme Mühendisliği” adlı lisans programları, denizcilik sektörüne kalifiye eleman sağlamaktadır.

Ayrıca, yatçılık ve marınacılık alanına nitelikli eleman yetiştirmeyi amaçlayan iki yıllık ön lisans programları da mevcuttur. Bunlar genellikle “Marina işletme”, “Yat işletme ve Yönetimi”, “Marınacılık ve Yat İşletmeciliği” isimli bölümlerdir.

Yurtdışında ise “Coastal and Marine Tourism”, “Coastal, Marine and Water-Based Tourism” gibi çeşitli isimlerde lisans ve lisansüstü programlarına rastlamak mümkündür.

3. SONUÇ

Turizm sektörünün başlıca unsurlarından biri olan deniz faktörünün ortaya çıkardığı bir turizm çeşidi olan “deniz turizmi”, gün geçtikçe sektörde daha fazla önem kazanmaktadır. Bu çalışmada da deniz turizmi konusundaki ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların özelliklerini genel bir bakış açısıyla ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan literatür taramasında, ulusal ve uluslar arası toplam 256 adet akademik çalışmaya ulaşılmıştır.

Ulaşılan bu çalışmalar, literatürün gelişmesine katkıda bulunan “iç faktörler” kapsamında “birincil” ve ikincil” olmak üzere iki ana başlık altında incelenmiştir. Birincil faktörler, tez, makale, bildiri, kitap, istatistik ve araştırmaları içerirken; ikincil faktörler ise kongre, sempozyum vb. toplantılar, akademik süreli yayımlar ve akademik eğitim programlarıdır.

Yapılan bu çalışmanın sonucuna kısaca değinmek gerekirse, deniz turizmi akademik çalışmalarının geçmişinin yirmi beş yıl önceye dayandığı görülmektedir. Başlarda çok sık olmayan çalışmalar, deniz turizmi popülerliğini arttırmaya başladıkça artış göstermiştir. Deniz, turizm sektörünün ana etmenlerinden birisi olmasına rağmen, bu turizm çeşidi alanındaki çalışmaların son senelerde yoğunluk kazanması, sektör için dikkat çekici bir eksikliklerdir.

Bulunan akademik çalışmalara bakıldığında en fazla hazırlanan çalışmanın makaleler olduğu görülmüştür. Deniz turizminin hemen her alanında, hem genel konulara değinen hem de özel bazı alt başlıklara göre hazırlanan çalışmalara rastlamak mümkündür. Bildiriler sıklık bakımından ikinci sırada gelmektedir.

Deniz turizmi alanında düzenlenen ve yinelenen kongre ve sempozyumlar sayesinde bu sayının giderek artacağı tahmin edilebilir. Bildirilerde daha çok genel konuların kavramsal açıdan işlendiği dikkat çekmiştir, ancak son yıllarda mikro konulara yönelim de görülmüştür. Bulunan tezlere bakıldığında ise bu alanda tez çalışmasının çok düşük olduğu, sadece deniz turizminin bir çeşidi olarak kabul edilebilecek olan “yat turizmi” konusunda bir dönem çok sık ulusal tez yapıldığı görülmüştür. Yat turizmi dışındaki konuları konu edinen tezlerin tüm çalışmalar içinde %14'lük bir oranda kalmasının, deniz turizmi adı altında akademik eğitim programlarının fazla olmayışından kaynaklandığı düşünülebilir. Yine kitaplara bakıldığında da, Türkiye’de bu alanda sadece 2 tane, uluslararası taramada ise 14 kitaba ulaşılmıştır. Deniz turizmi açısından çok avantajlı konumda bir ülke olmamıza rağmen, özellikle ulusal anlamdaki eksiklik dikkat çekicidir.

İkincil faktörler olarak sınıflandırılan kongre, sempozyum vb. toplantılar, akademik süreli yayınlar ve akademik eğitim programları kapsamında, deniz turizmi alanına karşı çok fazla eğilim olmadığı, son yıllarda hareketlenmeye başladığını söyleyebiliriz. Son yıllarda yapılmaya başlayan ulusal ve uluslararası toplantıların yapılma sıklıkları da giderek artmaktadır. Tüm bu toplantıların alan çalışmalarına büyük katkı sağlayacağı kesindir. Bu nedenle alan içinde önem kazanması beklenmektedir. Akademik süreli yayınlarda, spesifik olarak deniz turizmi konulu bir dergiye rastlanmamıştır. Bu alandaki çalışmaların çoğunlukla turizm alanındaki ve denizcilik alanındaki dergilerde yayımlandığı görülmüştür. Ayrıca işletme, yönetim, coğrafya gibi deniz ve turizm yönetimi ile ilgili dergiler de bu çalışmalar için uygun görülmektedir. Deniz turizmi alanında Türkiye’de sadece tek bir üniversitede akademik eğitim programı bulunmuştur; yatçılık ve marina işletmeciliği konularında da ön lisans programları mevcuttur. Ayrıca uluslararası alanda da çok yaygın değildir. Bunun sonucunda da yukarıda da belirttiğimiz gibi bu alandaki tez çalışmalarının sayısı beklenenin altında kalmıştır. Akademik eğitim programlarının bir alandaki akademik çalışmalara çok büyük katkısı olduğu düşünülünce, bu alandaki eksikliğin de giderilmesi sektörün kazanımı olacaktır.

KAYNAKLAR

ARIKAN, H.A., AYDIN, A., BAYDAĞ, C., ACAR, F. (2000) *Deniz Turizmi ve Yatçılık Çalışma Grubu Görüşler, Öneriler ve Değerlendirmeler*, T.C. Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, İstanbul.

BALDACCHINO, G. (2011) *Extreme Tourism: Lessons from the World's Cold Water Islands*. Routledge, Kanada.

BODRUM TİCARET ODASI (2014) *Veri Setleri Serisi* <http://www.bodto.org.tr/pdf/istatistik/kruvaziyer.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2014.

BOYACI, C., ÇÖZEL, B. (1998) Kruvaziyer Gemi İşletmeciliği ve Bir Uğrak Yeri Olarak Türkiye'nin Pazarlanması., *I. Ulusal Deniz Turizmi Sempozyumu Bildiri Kitabı*, İzmir, ss.34-44.

BRIDA, J.G. (2012) Cruise Tourism Externalities and Residents' Support: A Mixed Approach, *Economics*, Vol.6, pp.1-26.

BUTLER, R., CARLSEN, J. (2011) *Island Tourism: A Sustainable Perspective*. CABI: Birleşik Krallık.

CENTER ON ECOTOURISM AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT, GLOBAL TRENDS IN COASTAL TOURISM. http://www.responsibletravel.org/resources/documents/reports/Global_Trends_in_Coastal_Tourism_by_CESD_Jan_08_LR.pdf, Erişim Tarihi: 20.01.2014.

ÇAKICI, A.C., YILDIRIM, O., KARACAOĞLU, S. (2013) Ulusal Turizm Kongreleri Bildirilerinin Bibliyometrik Profili. *14.Ulusal Turizm Kongresi*, 05-08 Aralık 2013, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

DENİZ TİCARETİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Kruvaziyer İstatistikleri*, https://atlantis.denizcilik.gov.tr/istatistik/istatistik_kruvaziyer.aspx Erişim Tarihi: 20.01.2014.

DOWLING, R.K. (2006) *Cruise Ship Tourism*, CABI: Birleşik Krallık.

DWYER, L., FORSYTH, P. (1996) Economic Impacts of Cruise Tourism in Australia, *Journal of Tourism Studies*, Vol.7, pp. 36-43.

ERDOĞMUŞ, U.E., ÇAĞILTAY, K. (2009) Türkiye'de Eğitim Teknolojileri Alanında Yapılan Master ve Doktora Tezlerinde Genel Eğilimler. *Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 11-13 Şubat, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

EUROSTAT (2014) *Coastal Region Statistics*, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statisticsexplained.php/Coastal_regionCoastal_tourism, Erişim Tarihi: 20.01.2014.

GHOSH, T. (2011) Coastal Tourism: Opportunity and Sustainability. *Journal of Sustainable Development, Canadian Center of Science and Education*, Vol.4, No.6, pp.67-71.

GORMSEN, E. (1997) The Impact of Tourism on Coastal Areas, *Geojournal*, Vol.42, No.1, pp. 39-54.

HALİM, H. S. (2011) Improving Coastal Tourism Business Competitiveness: Using Ecotourism’s Concept to Explore to Potential of Coastal Tourism Business Pandeglang and Serang Districts. Banten. West-Java. Indonesia. *International Journal of Business and Social Science*, Vol.2, No.11, pp.87-90.

HIGHAM, J., LÜCK, M. (2008) *Marine Wild Life and Tourism Management: Insights from the Natural and Social Sciences*. CABI Publishing: Birleşik Krallık.

JENNINGS, G. (2007) *Water-Based Tourism, Sport, Leisure, and Recreation Experiences*, Elsevier Inc., Birleşik Krallık.

JUGOVIĆ, A., KOVAČIĆ, M., HADŽIĆ, A. (2011) Sustainable Development Model for Nautical Tourism Ports, *Tourism & Hospitality Management*, Vol.17, No. 2, pp.175-186.

KARA, H. (1994) Mersin-Erdemli Arasında Gelişen Deniz Turizmi, Tarım Alanları İlişkisi ve Sorunları, *Türkiye Coğrafyası Dergisi*, 3, ss.148.

KAYA, H. (1988) *Yat Turizminin Turizm İçindeki Yeri: Türkiye’de Yat Turizmi* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KELEŞ, A. (2003) *Sürdürülebilir Turizm Planlaması ve Türkiye’de Yat Turizmine Ekolojik Bir Yaklaşım*. (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KOCABIÇAK, Y. (1996) *Kuşadası’nda Yat Turizminin Bölgenin Ekonomik ve Turistik Gelişmesine Katkısı*. (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

KOZAK, N. (2000) Türkiye’de Akademik Turizm Literatürünün Gelişim Süreci Üzerine Bir İnceleme. *Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı.1, ss. 15-55.

KOZAK, N., KOZAK, M.A. (2000) *Genel Turizm Bilgisi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

KÖMÜRCÜ, Ş. (2003) *Yat Turizminin Marmaris Yöresine Olan Katkısının Ekonomik Boyutları* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

LACHER, R.G., OH, C., JODICE, L.W., NORMAN, W.C. (2013) The Role of Heritage and Cultural Elements in Coastal Tourism Destination Preferences: A Choice Modeling-Based Analysis. *Journal of Travel Research*, Vol.52, No.4, pp.534-546.

MORENO, A., AMELUNG, B. (2009) Climate Change and Coastal & Marine Tourism: Review and Analysis. *10th International Coastal Symposium*, 13-18 Nisan, Universidade Nova de Lisboa, Lisbon.

NTV (2014) *Kaşınan Avrupalılar denizi nasıl keşfetti?* <http://www.ntvmsnbc.com/id/25354452/> Erişim tarihi: 25.05.2014.

ONOFRI, L., NUNES, P.A.L.D. (2013) Beach 'lovers' and 'greens': A Worldwide Empirical Analysis of Coastal Tourism. *Ecological Economics*, Vol.88, pp.49-56.

ORAMS, M. (1999) *Marine Tourism: Development, Impacts and Management*, Routledge, London.

ÖZGEN, I. (2005) Exploring Marine Ecotourism: Is it a sustainable option or not?. *International Congress on Coastal and Marine Tourism*, 15-18 Kasım, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

PAPATHANASSIS, A., LUKOVIC, T., VOGEL, M. (2012) *Cruise Tourism and Society A Socio-economic Perspective*. Springer: Germany.

PERUĆIĆ, D., PUH, B. (2012) Attitudes of Citizen of Dubrovnik Towards The Impact on Cruise Tourism on Dubrovnik. *Tourism & Hospitality Management*, Vol.18, No.2, p.213.

THE FLORIDA-CARIBBEAN CRUISE ASSOCIATION (2011) *Cruise Industry Overview*, <http://www.f-cca.com/downloads/2011-overview-bookCruise%20Overview%20and%20Statistics.pdf>, Erişim Tarihi: 20.01.2014

TYRRELL, T. J., KİM, S., CHANG, Y. (1999) Marine Tourism Resource Development in Korea, *Marine Resource Economics*, Vol.14. No.2, pp. 165-174.

YILMAZ, Ö. D., YILMAZ, B.S. (2005) Protection of Coastal and Marine Resources in Turkey for Sustainable Tourism Development, *International Congress on Coastal and Marine Tourism*, 15-18 Kasım, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.